

DOI: [10.32702/2307-2156-2021.12.1](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.12.1)

УДК 94 (477.8) «1900 – 1917»

Л. Х. Тихончук,

*д. держ. упр., доцент кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування
ORCID ID: 0000-0001-6807-8232*

С. П. Цецик,

*к. пед. н., доцент кафедри вищої математики,
Національний університет водного господарства та природокористування
ORCID ID: 0000-0001-7047-4197*

Я. П. Цецик,

*к. і. н., доцент кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування
ORCID ID: 0000-0002-2527-2155*

РОЛЬ ОРГАНІВ ВЛАДИ І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ НА ВОЛИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

L. Tykhonchuk

Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor of the Department of Public Administration, Documentation and Information Activity, National University of Water Management and Nature Management

S. Tsetsyk

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Higher (Further) Mathematics, National University of Water Management and Nature Management

Ya. Tsetsyk

PhD in Historical Sciences,

Associate Professor of the Department of Public Administration, Documentation and Information Activity, National University of Water Management and Nature Management

THE ROLE OF AUTHORITIES AND LOCAL SELF-GOVERNMENT IN THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL EDUCATION IN VOLYN IN THE EARLY XX CENTURY

Демографічний спад, зростання трудової міграції та при цьому доступність освіти за кордоном, високі запити молоді щодо першого робочого місяця – спричинило кризу професійно-технічної освіти в Україні. Лише у 2021 році розпочато розробку нового законопроєкту про професійну (професійно-технічну) освіту. Заради сталого розвитку суспільства питання істотної зміни професійно-технічної освіти є потребою часу. Експертам під час напрацювання законодавчого регулювання даної реформи обов'язково потрібно враховувати не тільки зарубіжний досвід, рекомендації міжнародних інституцій, а й історичні особливості розвитку та регулювання професійної освіти в різних регіонах держави та в різні історичні періоди : в який спосіб здійснювалось регулювання даних

процесів органами влади та місцевого самоврядування, проаналізувати столітні традиції даного розвитку.

Архівні документи, які стосуються діяльності органів місцевого самоврядування Волині на початку ХХ ст., вказують на активне регулювання процесів розвитку мережі навчальних професійних закладів освіти в зв'язку з потребою в кваліфікованих робітниках. Дані процеси фінансувалися органами місцевого самоврядування – насамперед міськими управами та повітовими земствами. Багато документів свідчать про те, що сприяли розвитку таких професійних навчальних закладів в регіоні саме земства після 1911 р. (початку їх повноцінної діяльності). Наслідками польського повстання 1863 – 1864 рр. у регіоні стало обмеження імперськими урядами доступу поляків до виборних посад. Саме з цього року архівні документи вказують на функціонування земств та їх активну роботу. При цьому, органи місцевого самоврядування у досліджуваній період були змушені координувати всі напрями своєї діяльності з органами влади: бюджети повітових міст затверджувалися губернським по міських та земських справах присутствієм і погоджувалися волинським губернатором.

Аналіз архівних документів переконливо доводить, що органи місцевого самоврядування приділяли важливу увагу розвитку професійної освіти, й не лише фінансували відкриття нових навчальних закладів, а й виділяли іменні стипендії для студентів учительських семінарій. При цьому висувалася чітка умова після завершення навчання стипендіати зобов'язувалися відпрацювати впродовж певного періоду у земських школах вчителями.

Relevance of research. The demographic decline, the growth of labor migration and the availability of education abroad, high demands of young people for the first job caused the crisis of vocational education in Ukraine. Only in 2021 the development of a new bill on vocational (vocational) education began. For the sake of sustainable development of society, the issue of significant change in vocational education is a matter of time. Experts must take into account not only foreign experience, recommendations of international institutions, but also historical features of development and regulation of vocational education in different regions of the country and in different historical periods: how the authorities regulated these processes. and local government, to analyze the centuries-old traditions of this development.

Archival documents relating to the activities of local governments in Volyn in the early twentieth century indicate the active regulation of the development of the network of vocational schools in connection with the need for skilled workers. These processes were financed by local governments - primarily city councils and county zemstvos. Many documents show that the zemstvos contributed to the development of such professional educational institutions in the region after 1911 (the beginning of their full-fledged activity). The consequences of the Polish uprising of 1863 – 1864 in the region were the restriction of the imperial government's access to Poles to elected office. It is from this year that archival documents indicate the functioning of zemstvos and their active work. At the same time, local governments in the study period were forced to coordinate all areas of their activities with the authorities: the budgets of county towns were approved by the provincial presence for urban and provincial affairs and agreed by the Volyn governor.

The analysis of archival documents convincingly proves that local governments paid important attention to the development of vocational education, and not only financed the opening of new educational institutions, but also provided nominal scholarships for students of teacher training colleges. At the same time, a clear condition was set after the completion of their studies.

Ключові слова: земства; професійна освіта; органи місцевого самоврядування; Волинська губернія; органи влади.

Key words: zemstvos; professional education; local self-government bodies; Volyn province; authorities.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль органів місцевого самоврядування у розвитку професійної освіти на Волині на початку ХХ століття практично не досліджена ні науковцями, ні експертами в даній сфері. Лише окремі аспекти досліджуваної проблеми розглянуто у монографії В. Бортнікова «Органи державної влади та місцевого самоврядування на Волині (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.)» [1].

Постановка наукової проблеми. Відсутність досліджень ролі органів місцевого самоврядування Волині у складі Російської імперії на розвиток професійної освіти регіону. Вивчення причин підвищення ролі органів місцевого самоврядування у розвитку освіти та культури на українських землях у складі Російської імперії.

Метою статті є дослідження ролі органів місцевого самоврядування Волинської губернії у розвитку професійної освіти на початку ХХ ст. та визначення пріоритетних напрямів їх діяльності у цьому напрямі.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. органи імперської влади значну увагу приділяли розвитку мережі навчальних закладів. Випускники отримували професійну підготовку та мали змогу або продовжити навчання у вищих навчальних закладах або працювати за обраним фахом. Влітку 1901 р. органами місцевого самоврядування того часу було розглянуто пропозиції щодо реформування комерційних училищ. Суть даних реформ полягала в наступному: випускники мали змогу поступати до профільних вищих навчальних закладів; зменшення кількості учнів в класі з 40 до 30. Окремим рішенням дозволяли переводити до наступного класу учнів за наявності однієї двійки [18, 2].

Житомирське повітове земство в 1904 р. підняло питання про відкриття при місцевому сирітському будинку ремісничих класів. Метою даних запланованих управлінських рішень було наступне – після досягнення учнями певного віку їх можна було влаштувати «одних – у навчальні заклади, других – на службу, на фабрики та заводи» чи до ремісників, які їх навчатимуть ремесла, торгівлі «чи інших корисних занять» [8, 160]. У кінцевому результаті дані класи не були створені через відсутність фінансування та байдужість органів влади щодо реалізації такого задуму. Історія має тенденцію до «циклічності». Управлінці і зараз часто оперують гаслами, працюють на свій імідж, при цьому справи не доводять до кінця. А страждають при цьому – громади та громадяни.

Статистика кількості професійних навчальних закладів на українських землях, що перебували у складі Російської імперії, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. вказує на їх зростання чисельності. Також випускники даних закладів могли продовжувати здобувати освіту у вищих навчальних закладах за обраним профілем раніше.

У Російській імперії контроль за діяльністю навчальних закладів здійснювала велика кількість регулюючих органів. Середні і початкові навчальні заклади перебували під юрисдикцією Міністерств народної освіти, внутрішніх справ, шляхів сполучень, Головних управлінь торгівлі і промисловості, землеустрою та землевпорядкування тощо. Значна частина навчальних закладів імперії підпорядковувалася Синоду Російської православної церкви (РПЦ).

Окрема увага приділялася випускникам навчальних закладів, що перебували під юрисдикцією Синоду РПЦ. Багато випускників спеціальних навчальних закладів духовного відомства отримували право працювати вчителями. В атестатах про закінчення Кременецького єпархіального училища А. Л. Литвинової, А. Й. Моргалевської за 1902 р. вказано, що вони отримали право на звання вчительок. Перша – домашньої, а друга – з правом викладати лише ті предмети, з яких мала позитивні оцінки. Під час навчання вони вивчали: закон Божий, російську мову, арифметику, фізику, геометрію, історію, географію, космографію, педагогіку, проводила практичні заняття у зразковій школі. Також їм викладали: гігієну, чистописання, церковний спів, рукоділля. Додатково відзначено, що А. Й. Моргалевська засвоїла основи ведення домашнього господарства [13, 1-2].

Учні Кременецького єпархіального жіночого училища у 1903 р. навчалися за скоригованою програмою. Вони вивчали теорію словесності й історію російської літератури, загальну церковну історію й історію Російської церкви, загальну і російську історію, основи геометрії, дидактику, французьку мову тощо [14, 1]. Випускниці даного навчального закладу вже в 1909 році вже вивчали космографію, природознавство, геометрію та домашнє рукоділля. Аналогічно отримували право на звання домашньої вчительки з тих предметів, з яких мали «добру успішність» [15, 1]. Дане дослідження вказує на те, що освітні програми в навчальних закладах періодично оновлювались в той час також.

Важливим у той період була якісна підготовка фельдшерів. Навчальні заклади даного профілю перебували під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ (МВС). До волинського земського фельдшерського училища приймалися хлопці та дівчата [4, 38]. Згідно з розпорядженням міністра внутрішніх справ від 2 липня 1910 р. було визначено перелік хвороб, що були перешкодою до вступу до навчальних закладів, які здійснювали підготовку фельдшерів, фельдшерок, повивальних бабок та зубних лікарів тощо. Також встановлено правила виключення учнів за умови, якщо хворобу виявлять під час навчання [5, 19].

Щоб отримати право на фельдшерську практику особи «третьої категорії» були зобов'язані володіти загальноосвітнім цензом за повний курс 4-х класів гімназії чи рівного за обсягом курсу інших навчальних закладів. Безперервно вивчати фельдшерську справу впродовж року в державній чи громадській лікарні. Здати при фельдшерській школі практичні та теоретичні екзамени згідно з розпорядженням лікувального відділу за обсягом, офіційно встановленим МВС. У випадку, коли учні не могли скласти екзамен, призначалася перездача впродовж трьох наступних місяців [4, 38].

Повноцінна діяльність земств, як органів самоврядування, розпочалася на Волині лише у 1911 р. після видання «височайшого указу про введення інституту виборних земств у шести Західних губерніях» [1, 244-245].

У зв'язку з потребою в кваліфікованих фельдшерах Волинське земство приділяло значну увагу розвитку фельдшерського земського училища. Губернська земська управа у 1911 р. прийняла рішення про виділення 945 крб. для проведення підготовчих курсів земським фельдшерам [6, 89].

При цьому отримати право на фельдшерську практику мали особи, що володіли відповідним освітнім цензом і впродовж року проходили відповідне стажування у лікарні незалежно від її форми власності. Наприкінці необхідно було здати кваліфікаційний екзамен. Напередодні Першої світової війни на Волині зростала кількість земських лікарень та фельдшерських пунктів. Це було пов'язано з початком повноцінної діяльності земств у регіоні. При цьому відчувалася гостра потреба у кваліфікованих фельдшерах. Аналогічні тенденції спостерігалися й у інших регіонах імперії. Причиною такої напруги стала затримка в прийнятті рішень земствами про розвиток професійної освіти в цій сфері.

У той період органи влади вважали, що однією з головних проблем народної освіти була невчасна та неповна підготовка до практичної діяльності через «оволодіння практичними і професійними вміннями». Згідно з затвердженим 25 червня 1912 р. «Положенням про вищі початкові училища» при них дозволяли відкривати професійні класи чи курси з різних спеціальностей [11, 4]. Дана проблематика є актуальною і сьогодні – здобуті компетенції та навички здобувачами освіти без вміння практичного їх застосування на робочих місцях.

Випускники земської фельдшерської школи влаштовувалися на роботу у повітових земських лікарнях, сільських лікарнях та фельдшерських амбулаторіях. Станом на початок весни 1913 р. були наступні вакансії: у Дубенському повіті – в лікарнях с. Вовкові та с. Дорогостаї, м. Дубно, Ковельському повіті – дві вакансії для фельдшерок-акушерок, Ізяславському – дві вакансії для фельдшерів, Володимир-Волинському повіті – при земській лікарні та амбулаторії, Острозькому повіті – дві вакансії фельдшерів тощо [6, 142].

У травні 1915 р. Володимир-Волинська повітова земська управа звернулася до директора школи фельдшерів про наявність п'яти вакансій для її випускників [7, 6].

Дане дослідження вказує, що на Волині була значна кількість вакансій для випускників фельдшерської школи. Більшість з них мали змогу розпочати трудову діяльність у земських лікарнях навіть при введенні воєнних дій. Причина – зростання кількості лікарень, достатнє їх фінансування.

20 липня 1912 р. товариш міністра народної освіти барон Таубе дозволив відкрити у Київському навчальному окрузі (КНО) дві учительські семінарії (одну з яких у Житомирі). 2 серпня 1912 р. новопризначений директор учительської семінарії отримав від попечителя КНО документ, в якому наголошувалося, що на її потреби та початкове училище, що мало функціонувати при семінарії виділили: з 1 липня по 31 грудня 1912 р. 16 400 крб., у тому числі на заробітну плату працівникам – 5 625 крб., на навчальну частину – 600 крб., на утримання учнів – 5 400 крб., на обладнання додатково виділили 5 000 крб. Директора зобов'язали підшукати придатне для навчання приміщення, щоб «своєчасно розпочати навчальні заняття», про що він мав проінформувати Управління навчального округу [9, 1].

Напередодні Першої світової війни на Волині спостерігалось зростання кількості професійних навчальних закладів. Це стосувалося в тому числі і відкриття ремісничих училищ. На початку 1914 р. Рівненська міська управа отримала від Попечителя КНО лист про невирішення проблеми з професійною освітою. Вказувалося на те, що незважаючи на вжиття заходів МНО, спрямованих на розвиток мережі професійних та ремісничих навчальних закладів, «потреба у спеціальній освіті» не була вирішеною. Кількість даних закладів не задовольняла потреб промисловості та сільського населення. Тому необхідно вжити заходів для розвитку мережі ремісничих навчальних закладів відповідно до потреб її окремих районів. У даному листі було запропоновано звернути особливу увагу на розвиток ремісничої освіти й надати «енергійну допомогу всякого роду починанням громадських організацій» та окремих осіб у галузі вищезазваної освіти [12, 30]. Добре врядування і сьогодні для ефективного регулювання професійно-технічної освіти передбачає спільні дії органів державної влади, місцевого самоврядування, недержавних та громадських організацій, меценатів, громадян.

5 лютого 1914 р. Рівненська міська дума на надзвичайному засіданні заслухала пропозицію МНО та доповідь Комісії з народної освіти про відкриття ремісничого навчального закладу у місті. Дана пропозиція стосувалась наступного: для задоволення загальноосвітніх та професійних потреб міського населення «нижчої верстви» негайно назріла потреба про відкриття нижчої ремісничої школи. Було доручено міській управі «порухити клопотання» про відкриття у м. Рівне нижчої ремісничої школи за типом Бердичівської, «але з різницею, щоб у ній був 4-річний курс навчання, останній рік присвячений виключно практичним заняттям». Також вводився трьохрічний термін необхідної практики для отримання звання майстра по вивченому ремеслу по закінченні навчання [12, 41].

Аналогічні тенденції спостерігалися й у інших повітових центрах Волинської губернії. Це було зумовлено тим, що у досліджуваний період у зв'язку з розвитком промисловості у регіоні відчувалася потреба у кваліфікованих робітниках. Дану проблему мали вирішити професійні навчальні заклади. Одночасно з завданнями по створенню навчальних закладів Міністерство народної освіти більшість фінансових питань делегувало на органи місцевого самоврядування – міські управи та повітові земства. Сьогодні в Україні державне регулювання функціонування безпекових пунктів в громадах, утримання поліцейських в громадах теж делегується на органи місцевого самоврядування (в т.ч. і на громади, які фінансово не в змозі це зробити).

Органи місцевого самоврядування напередодні Першої світової війни відігравали ключову роль у розвитку мережі професійних навчальних закладів на Волині. Здійснювалось фінансування їх відкриття, виділялись кошти на заробітну плату вчителям. Навчання у більшості даних закладів було безоплатним. Причина – освіту в них здобували діти незаможних верств населення батьки яких були не в змозі оплатити навчання.

Значна кількість педагогічних працівників регіону викладали навчальні предмети не за отриманою у вищих навчальних закладах спеціальністю, а завдяки наявності вищої освіти. У зв'язку з цим 9 січня 1912 р. керівники середніх навчальних закладів КНО та голови педагогічних рад жіночих гімназій та прогімназій отримали розпорядження. Основна увага акцентувалася на тому, що «під час підготовки документів про осіб, що закінчили вищі навчальні заклади й були допущені до викладання у середніх навчальних закладах, не завжди зазначали з якого предмету «бажано затвердити дану особу в званні вчителя гімназії». Тому у таких поданнях потрібно чітко зазначати, який предмет дана особа викладатиме» [3, 2].

Проаналізоване вище розпорядження вказує на те, що органи влади вживали заходів, щоб навести лад у системі середніх навчальних закладів регіону. Досить часто випускники університетів, працюючи у гімназіях, викладали по декілька предметів (насамперед це стосувалося приватних навчальних закладів). Причиною такої ситуації було те, що на Волині у досліджуваній період була незначна кількість викладачів з вищою освітою. У державних гімназіях та прогімназіях призначення на посади викладачів здійснювалися за поданням директора безпосередньо попечителем КНО. При цьому у приватних закладах такого механізму не було.

На початку липня 1914 р. при Дедеркальській учительській семінарії залишалися нерозділеними 18 земських стипендій. Губернською земською управою дані стипендії були виділені для учнів з Житомирського, Ізяславського, Ковельського, Новоград-Волинського повітів – по одній; Володимир-Волинського, Дубенського, Луцького, Овруцького, Рівненського, Острозького та Старокостянтинівського – по дві. Повітові земські управи зобов'язувалися представити своїх кандидатів на них не пізніше 1 серпня 1914 р. У випадку непередставлення даних кандидатів вчасно губернська управа залишала за собою право передати вільні вакансії студентам з іншого повіту. Розмір стипендії становив 120 крб. на рік. Після закінчення семінарії стипендіати зобов'язувалися пропрацювати у народних школах півтора роки за кожен рік отримання стипендії [16, 3].

Губернське земство, виділяючи стипендії для студентів учительської семінарії, ставило останнім певні умови. Студенти зобов'язувалися після закінчення навчання відпрацювати встановлений час у земських початкових школах. Виділяючи стипендії, земство не лише підтримувало незаможних студентів, а й вирішувало питання забезпечення педагогічними кадрами земських навчальних закладів.

4 грудня 1915 р. попечитель КНО отримав від відділу Промислових училищ МНО циркуляр. За ініціативи Полтавської губерньської земської управи влітку 1915 р. було організовано та проведено для учнів чоловічих та жіночих середніх навчальних закладів МНО курси з ручної праці та ремесел, а саме: столярної та токарної справи, різьбленню по дереву, плетінню, ткацтву та виготовленню килимів. Їх вдалося організувати завдяки наданню навчальними закладами приміщення для проведення занять, матеріалів та здійснення загального нагляду за учнями. У свою чергу земство організувало технічний персонал, інструменти для проведення занять та навчання, здійснювало загальне керівництво його організацією та проведенням [10, 12].

Земства, обмінюючись досвідом організації та функціонування професійної освіти, намагалися залучити до оволодіння ремеслами якомога більшу кількість учнів, у тому числі й гімназистів.

У 1916 році керівники навчальних закладів КНО отримали таке розпорядження МНО від 8 грудня 1915 р.: «Міністерство визнало за можливе надавати право отримати від Попечителя навчального округу посвідчення на звання учительки середніх класів» тим особам, хто завершив повний 4-річний курс Імператорського педагогічного інституту. Випускники повинні були надати «посвідчення про практичні педагогічні заняття впродовж 9 півріччя чи виконати вимоги педагогічного стажу на загальних вимогах» [10, 14].

21 жовтня 1916 р. міністр народної освіти дозволив в учительських інститутах, семінаріях та школах провести дострокові випускні екзамени у січні 1917 року. Це стосувалося лише тих учнів, хто після закінчення курсу навчання виявляв бажання вступити до військових навчальних закладів чи йти добровольцями в діючу армію. Випускні екзамени мали відбутися у повному обсязі, згідно програми не пізніше ніж наприкінці січня 1917 р. Неповнолітні учні допускалися до військових закладів або відправки добровольцями у діючу армію лише за умови письмової згоди батьків чи опікунів [10, 234]. Така ситуація була продиктована втратами офіцерів діючої армії на фронтах Першої світової війни.

Досліджуючи проблему розвитку професійної освіти на Волині на початку ХХ ст. доцільно відмітити, що депутати Думи – волиняни, неодноразово піднімали питання розвитку мережі професійних навчальних закладів у регіоні. Зокрема, виступаючи на засіданні Думи, депутат від Волині І. Карпинський акцентував увагу на тому, що після закінчення школи випускники переїжджаючи у міста скаржилися, що «школа не дає можливості заробити необхідний шматок хлібу!». У зв'язку з цим необхідно було відкрити ремісничі класи при всіх нижчих навчальних закладах, приділяючи особливу увагу «на патріотичне виховання» покращивши викладання Закону Божого та «розвивати дух віри й церковності» [19, 2].

У своєму листі, адресованому житомирському повітовому земству, депутат Думи М. С. Андрійчук обґрунтовував необхідність відкриття у губернському центрі землемірного училища. Дане питання мали розглянути на засіданні Державної думи й він надіявся на його позитивне вирішення. У 4-ох класах названого навчального закладу мало навчатися 180 учнів. Однак, стояло питання де воно функціонуватиме: у Житомирі

чи Вінниці, адже депутати-подоляни доклали значних зусиль, щоб його відкрити у Вінниці. У зв'язку з цим, земство мало підтримати проєкт його відкриття на Волині, надавши гарантії фінансування закладу [17, 3].

4 травня 1912 р. на засіданні Житомирської міської думи розглядали пропозицію депутата Думи М. С. Андрійчука про можливість відкриття у місті землемірного училища. Після дискусії міський голова запропонував відкласти його розгляд до наступного засідання, коли стане відома точка зору земства відзначивши, що на його утримання держава виділяла 7 676 крб. Частина гласних пропонували підтримати клопотання Андрійчука [2, 3].

Отже, незважаючи на активну роботу депутатів-волинців, органи місцевого самоврядування не завжди приймали рішення щодо відкриття професійних навчальних закладів. Зокрема, Житомирська міська дума щодо питання відкриття у місті землемірного училища надіялася на фінансування з боку земства. Таку позицію органу міського самоврядування можна пояснити наявністю великих боргів у міста й неможливістю виділяти значні кошти на відкриття нових навчальних закладів.

На початку ХХ століття органи місцевого самоврядування відігравали ключову роль у розвитку мережі професійних навчальних закладів на Волині. Ці процеси особливо активізувалися після 1911 р., коли повноцінно запрацювали земства у краї. Органи імперської влади стимулювали земства та міські управи до відкриття професійних навчальних закладів. Така позиція була продиктована тим, що у зв'язку з розвитком промислового потенціалу регіону зростала потреба у кваліфікованих робітниках. Амбітні плани волинського земства з розвитку мережі початкових шкіл та земських лікарень потребували значної кількості вчителів та фельдшерів, що й вплинуло на діяльність навчальних закладів, де їх готували. Однак багато планів органів місцевого самоврядування щодо доктрини розвитку професійної освіти на Волині не було реалізовано у зв'язку з початком Першої світової війни. Регіон спочатку був прифронтовим, а з 1915 р. на його території велися воєнні дії.

Аналіз сучасного проєкту закону про професійну освіту та ролі органів влади і місцевого самоврядування у розвитку професійної освіти на Волині на початку ХХ ст. дає можливість ототожнити шляхи реформування даної сфери в різні періоди, виокремити особливості даної освіти в різні історичні періоди. Підвищення престижності педагогічних працівників профільного спрямування за рахунок збільшення заробітної плати; вища стипендія здобувачів професійної освіти порівняно з стипендією здобувачів інших навчальних закладів; створення навчально-практичних центрів з сучасним обладнанням, технікою та устаткуванням; створення умов для навчання, з якими здобувачі будуть стикатися на виробництві; створення Центрів професійної досконалості; можливість здобуття безоплатної професійної освіти дорослим. Це ті кроки, які мають бути здійснені регуляторами від імені держави та органів місцевого самоврядування в сфері професійної освіти, для зупинення демографічного спаду в країні, зменшення трудової міграції, забезпечення молоді першого робочого місця, доступності освіти різним віковим категоріям.

Список використаних джерел.

1. Бортніков В. І. Органи державної влади та місцевого самоврядування на Волині (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.). Луцьк СНУ імені Лесі Українки, 2015. 420 с.
2. В городской думе. Очередное заседание 4 мая. Вольнь. 6 мая. 1912. № 122. С. 3.
3. Державний архів Житомирської області. Ф. 79. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 2.
4. Державний архів Житомирської області. Ф. 85. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 38.
5. Державний архів Житомирської області. Ф. 85. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 19.
6. Державний архів Житомирської області. Ф. 85. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 89-142.
7. Державний архів Житомирської області. Ф. 85. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 6.
8. Державний архів Житомирської області. Ф. 183. Оп.1. Спр. 11. Арк. 160.
9. Державний архів Житомирської області. Ф. 212 Оп. 1 Спр. 1. Арк.1.
10. Державний архів Житомирської області. Ф. 212. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 12-234.
11. Державний архів Рівненської області. Ф. 165. Оп. 1. Спр. 24. Арк. 4.
12. Державний архів Рівненської області. Ф. 165. Оп. 1. Спр. 26. Арк. 30-41.
13. Державний архів Тернопільської області. Ф. 253. Оп. 1. Спр. 160. Арк. 1-2.
14. Державний архів Тернопільської області. Ф. 253. Оп. 1. Спр. 162. Арк. 1.
15. Державний архів Тернопільської області. Ф. 253. Оп. 1. Спр. 163. Арк. 1.
16. Земская жизнь. Земские стипендии при Дедеркальской учительской семинарии. Наша Вольнь. 3-го июля. 1914. № 172. С. 3.
17. Письмо члена Гос. Думы М. С. Андрейчука получено. Вольнь. 29 апреля. 1912. № 115. С. 3.
18. Реформа коммерческого образования. Вольнь. 1901. 12 июля. № 152. С. 2.
19. Речь члена Государств. думы (от Вол. губ.) священника Иоанна Карпинского. Жизнь Вольни. 11 июня. 1913. № 144. С. 2.

References.

1. Bortnikov, V. I. (2015), *Orhany derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia na Volyni (kinets ХVІІІ – pochatok ХХ st.)*. [Bodies of state power and local self-government in Volyn (end of the 18th - beginning of the 20th century)], SNU imeni Lesi Ukrainky, Lutsk, 420 p.
2. Volyin (1912), "In the city дума. Regular meeting on May 4", Volyin, vol. 122, p. 3.

3. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti [State Archive of Zhytomyr Region], F. 79. Op. 1. Spr. 19. Ark. 2.
4. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti [State Archive of Zhytomyr Region], F. 85. Op. 1. Spr. 5. Ark. 38.
5. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti [State Archive of Zhytomyr Region], F. 85. Op. 1. Spr. 11. Ark. 19.
6. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti [State Archive of Zhytomyr Region], F. 85. Op. 1. Spr. 12. Ark. 89-142.
7. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti [State Archive of Zhytomyr Region], F. 85. Op. 1. Spr. 15. Ark. 6.
8. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti [State Archive of Zhytomyr Region], F. 183. Op. 1. Spr. 11. Ark. 160.
9. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti [State Archive of Zhytomyr Region], F. 212. Op. 1. Spr. 1. Ark. 1.
10. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti [State Archive of Zhytomyr Region], F. 212. Op. 1. Spr. 16. Ark. 12-234.
11. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoy oblasti [State Archives of Rivne region], F. 165. Op. 1 Spr. 24. Ark. 4.
12. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoy oblasti [State Archives of Rivne region], F. 165. Op. 1 Spr. 26. Ark. 30-41.
13. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State Archives of Ternopil region], F. 253. Op. 1 Spr. 160 Ark. 1-2.
14. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State Archives of Ternopil region], F. 253. Op. 1 Spr. 162 Ark. 1.
15. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State Archives of Ternopil region], F. 253. Op. 1 Spr. 163 Ark. 1.
16. Nasha Volyin (1914), "Zemskaya life. Zemsky Scholarships at Dederkal Teachers' Seminary", Nasha Volyin, vol. 172, p. 3.
17. Volyin (1912), "Letter from a member of the State Duma M.S. Andreichuk received", Volyin, vol. 115, p. 3.
18. Volyin (1901), "Commercial education reform", Volyin, vol. 152, p. 2.
19. Jizn Volyini (1913), "Speech by a Member of the States. thoughts (from Vol. lips.) Priest John Karpinsky", Jizn Volyini, vol. 144, p. 2.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2021 р.